

تاریخچه طرح‌های جنگل‌داری در ایران

● دکتر احمد مصدق - استاد بازنشسته‌ی دانشگاه تهران

مقدمه

شادروان استاد کریم ساعی بانی جنگل‌بانی نوین در ایران بوده و می‌توان گفت پدر جنگل‌بانی ایران است و اولین کتاب جنگل‌شناسی به قلم این استاد توانا به رشته‌ی تحریر درآمده، ولی اولین کتاب جنگل‌داری به همت شادروان مهندس غلامعلی بنان به چاپ رسیده است. از تاریخ اولین طرح جنگل‌داری در ایران تا به امروز ۵۰ سال می‌گذرد. در این ۵۰ سال صدها طرح جنگل‌داری پی‌ریزی شده، که ۹۰ درصد آن مربوط به جنگل‌های شمال ایران است. البته با این که طرح‌های جنگل‌داری اولیه، ساده و مقدماتی بودند ولی در زمان خود می‌تواند قدمی مثبت تلقی گردد. اکنون به طور خلاصه تاریخچه‌ی طرح‌های جنگل‌داری را تا آن جا که حافظه‌ی نگارنده اجازه می‌دهد بیان می‌کنیم، باشد تا این که خوانندگان علاقه‌مند در آینده مطالبی به آن بیافزایند و ما را در این راستایاری دهند.

تاریخچه‌ی طرح‌های جنگل‌داری در ایران

در گذشته‌های دور و قبل از ملی شدن، جنگل‌های ایران متعلق به مالکان بوده و از آن به عنوان مراتع استفاده می‌کردند. و هر گونه بهره‌برداری در اختیار مالکان بود. و احتمالاً اگر پیمان کاری قصد بهره‌برداری داشت، باید حق بهره‌برداری یا حق مالکانه را به مالکان می‌پرداخت. در آن روزها، سازمان جنگل‌ها به صورت امروزی وجود نداشت، فقط یک دایره‌ی جنگل در وزارت فلاحت آن روز و بعدها در وزارت کشاورزی وجود داشت که پروانه بهره‌برداری صادر می‌کرد و مبلغی به عنوان حق دولت اخذ می‌شد. این دایره‌ی جنگل در یک اطاق محقر در وزارت خانه، وجود داشت که به همت شادروان استاد کریم ساعی به بنگاه جنگل‌ها تبدیل گردید. قسمتی از جنگل‌های شمال ایران توسط دولت برای تراورس راه آهن، بهره‌برداری می‌گردید که روش بهره‌برداری آن بر مبنای تک‌گزینی بود و چوب مورد مصرف معادن ذغال سنگ نیز از جنگل‌ها برداشت می‌شد. و برای مصارف سوخت کوره‌های ذغال، محلی در شمال وجود داشت که نتایج آن تخریب جنگل‌های شمال را در برداشت.

بهره‌برداری از درختان گردو، شمشاد، و بلوط جهت صادرات بدون در نظر گرفتن مسایل فنی و علمی ادامه داشت. در آن زمان طرح‌های جنگل‌داری مدون وجود نداشت و

قاسم‌زاده، مهندس پریور، مهندس امامی، مهندس مقدم، مهندس صفری‌زاده، مهندس پورسعادت و چند نفر دیگر که هر کدام از مسئولان طرح‌های جنگل‌داری گردیدند.

در سال ۱۳۳۷ مهندس ظهیرالدین پاکستانی مستشار سازمان خواروبار و کشاورزی جهانی طرح جنگل‌داری ماشلک از توابع نوشهر را پی‌ریزی کرد که توفیقی در برداشت. در سال ۱۳۳۶ مهندس ختک پاکستانی مستشار سازمان خواروبار و کشاورزی جهانی و معلم جنگل‌داری آموزشگاه جنگل‌گران چند طرح جنگل‌داری را برای محصلان پی‌ریزی کرد. در سال ۱۳۳۷ پروفیسور هانس گلایزر آلمانی مستشار سازمان خواروبار و کشاورزی جهانی با دستیاری دکتر نصرت‌اله ساریخانی طرح جنگل‌داری لوه از توابع گنبد را طراحی کردند.

موج دوم پایه‌ریزی طرح‌های جنگل‌داری از سال ۱۳۴۲ آغاز گردید که مصادف با احداث انستیتو جنگل و مرتع و بعدها دانشکده‌ی منابع طبیعی بود که به همت استاد دکتر رضا حجازی به وجود آمد و در بین مستشاران سازمان خواروبار و کشاورزی جهانی استاد توانایی به نام پروفیسور هرمان اتمر با دستیاری استاد دکتر عزیز اصلی علاوه بر تدریس درس جنگل‌داری، پایه‌گذار طرح جنگل‌داری در جنگل تحقیقاتی خیرودکنار، در شمال ایران بودند که امروز این مرکز به نام

آن تاریخ مصادف با مأموریت شریکر اطریشی مستشار خارجی در ایران بود که نام برده به عنوان مدرس استخدام شده بود و آرامگاه محقر او در باغ دانشکده‌ی کشاورزی و منابع طبیعی کرج می‌باشد. سپس به همت شادروان استاد کریم ساعی و با همکاری شادروان مهندس غلامعلی بنان کلاس بازآموزی برای تعدادی از مهندسان دایر گردید، که مهندسان جوان آن روز و مردان فنی و توانای امروز تا آن جا که حافظه‌ی نگارنده یاری می‌کند عبارت بودند از: مهندس رضا صدقیانی، مهندس رشیدی، مهندس خاوری، مهندس مشتاق، استاد دکتر جزیره‌ای، مهندس کاظمی، مهندس ابراهیمی، مهندس هنگ آفرین و چندین نفر دیگر از مسئولان طرح‌های جنگل‌داری شدند.

اولین طرح جنگل‌داری علمی در ایران توسط مهندس ژانتی فرانسوی، مستشار سازمان خواروبار و کشاورزی جهانی طراحی شد که به نام طریقه‌ی دانگ واحد نامیده می‌شد. سپس در سال ۱۳۳۶ طرح جنگل‌داری لاجم از توابع سوادکوه مازندران توسط پروفیسور تره گوبو مستشار سازمان خواروبار و کشاورزی جهانی با دستیاری دکتر عزیز اصلی پیاده شد که شاگردان آن روز مهندسان جوانی بودند که تعدادی از آن‌ها عبارتند از: مهندس زنگنه، مهندس فتحی، مهندس شیدایی، مهندس

مورد اعتراض دانشکده‌ی منابع طبیعی کرج قرار گرفت و این طریقه‌ی بهره‌برداری متوقف شد. سال‌ها طرح‌های جنگل‌داری در ایران به روش پناهی یا تدریجی صورت می‌گرفت، با این طریقه در مدت ۲۵ سال به نام دوره‌ی تجدید نسل با ۵ برش و هر برش به فاصله‌ی ۵ سال به نام‌های ۱- برش تهیه یا آمادگی ۲- برش بذرافشانی ۳- اولین برش دومی ۴- دومین برش دومی ۵- برش نهایی بهره‌برداری انجام می‌شد و نظر به این که جنگل‌های راش شمال ایران کهنسال بوده و اغلب درختان از سن بهره‌برداری گذشته‌اند نگارنده در صفحه ۷۹ کتاب جنگل‌شناسی از انتشارات دانشگاه تهران دوره‌ی تجدیدنسل را برای بعضی مناطق بر حسب ضرورت ۲۰ ساله قلمداد کرده است تا این که ایده‌ی جدید

جنگل‌شناسی نزدیک به طبیعت که مدتی است در اروپا به خصوص آلمان مورد اجرا می‌باشد، مطرح شد. استاد دکتر محمدرضا مروی مهاجر، از اساتید باتجربه، از طرفداران این ایده می‌باشد و امروزه دانشکده‌ی منابع طبیعی کرج بیشتر از این روش حمایت می‌کند.

تبصره: جا دارد سازمان جنگل‌ها و مراتع با کمک سازمان حفاظت محیط‌زیست در ۹ منطقه از جنگل‌های شمال ایران منطقه‌ی ساحلی، منطقه‌ی میان‌بند، منطقه‌ی کوهستانی در سه استان گیلان، مازندران، گلستان (گرگان) مناطقی را برای بررسی تنوع زیستی در نظر بگیرد و آن‌ها را بر مبنای اکوسیستم جنگل همراه تعیین توان اکولوژی با استفاده از G.I.S و داده‌های کامپیوتری بر پایه‌ی سنجش از راه دور و Modeling capacity (Forestry با محاسبه‌ی Carrington ظرفیت برد) بررسی کند و این مناطق را به نام ذخیره‌های ملی ثبت کرده و به جهان و جوامع بین‌المللی معرفی نماید.

منبع

یادداشت‌های پراکنده و چاپ نشده‌ی نگارنده.

نمیرانیان همراه همکارانی همانند دکتر جهانگیر فقهی، دکتر درویش صفت و دکتر وحید اعتماد، مسئولیت‌های علمی و عملی جنگل‌داری را به خصوص عملیات تابستانه‌ی جنگل خیرودکنار را عهده‌دار هستند. ضمناً در اغلب دانشکده‌های منابع طبیعی کشور، اساتید دیگری عهده‌دار تدریس و تهیه‌ی طرح‌های جنگل‌داری می‌باشند هم چنین مؤسسه‌ی تحقیقات جنگل‌ها و مراتع خود نیز صاحب طرح‌های جنگل‌داری است که با اصول علمی و فنی اداره می‌شود. ده‌ها طرح جنگل‌داری در جنگل‌های خارج از شمال توسط سازمان جنگل‌ها و مراتع تهیه شده که قابل ذکر است.

در گذشته طرح‌های جنگل‌داری در ایران یک منظوره بوده، و فقط بهره‌برداری چوب صنعتی مورد نظر بوده است. تا این که طرح‌های چندجانبه و یا چند منظوره مطرح گردید و نظرات اقتصادی و اجتماعی به آن اضافه شد. با ایجاد کارخانه چوب‌بری اسالم در گیلان از جنگل‌های طوالش به نام طرح ناو بهره‌برداری صورت گرفت که در ابتدا توسط گروه آمریکایی و کانادایی پایه‌ریزی شده بود و برداشت جنگل با کمال تأسف به طریق برش یک سره صورت می‌گرفت که

قدیمی‌ترین مرکز علمی جنگلی در شمال ایران به نام جنگل تحقیقاتی دانشکده‌ی منابع طبیعی کرج وجود دارد. در همین سال‌ها طرح‌های جنگل‌داری متعددی در جنگل‌های مازندران توسط مستشاران رومانی به نام طرح جنگل نکاپی ریزی شد و طرح‌های دیگری به نام طرح جنگل‌داری سنگ ده در مازندران توسط پروفیسور ندیبالکف با دستیاری دکتر منوچهر امانی برقرار گردید. سپس ده‌ها طرح جنگل‌داری توسط فارغ‌التحصیلان آموزشگاه سابق گرگان و دانشکده‌ی منابع طبیعی کرج در تمام ایران تهیه شد که اغلب آن‌ها ارزش علمی زیادی دارند.

اولین مدرس طرح جنگل‌داری در ایران، شادروان مهندس غلامعلی بنان بود که در گروه جنگل دانشکده‌ی کشاورزی کرج تدریس را آغاز کرد و نگارنده، افتخار شاگردی ایشان را داشته است. ولی تحول تدریس از زمانی آغاز شد که گروه جنگل به دانشکده‌ی منابع طبیعی تبدیل گردید و پروفیسور هرمان اتر با همکاری استاد دکتر عزیزاصلی مسئولیت را به عهده گرفتند و امروزه سه استاد توانا و باتجربه، دکتر محمود زبیری، دکتر باریس مجنونیان، دکتر منوچهر